

## DIŞ(ARI)LANANIN DÖNÜŞÜ: Psikomitolojide 'Pan(ik)' \*

### M. Bilgin Saydam

- Saydam M.B.: *Acı ve Hışam. "Panik" kavramına psikomitolojik değinmeler.*

*Başka – Psikiyatri ve Düşünce Dergisi 1: 22-35 (2008)*

*künyeli yazının gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.*

'Psikomitoloji', bireysel ve kolektif öykülerin psikodinamik çözümlemesiyle ilgili kuram ve yöntemlerin çatı kavramıdır. Bilmek-anlamak isteyen zihin için her şey ve her olay, öykü(sü)yle anlamlıdır. Mit terimini, alışıldıktan daha geniş çerçevede, 'yaşayan, yaşatan ve yaşanan öyküler'i karşılayacak şekilde kullanır, içerik ve dinamiklerini süreç analizleriyle ve geniş / derin bağlantılar ağı içinde anlamayı hedeflersek, tam da psikomitolojinin çalışma alanına girmiş oluruz (16). Psikomitoloji, terimin çağrıştırdığından farklı olarak, - kullanılagelen klasik anlamıyla- mitolojiyle birebir örtüşmez; daha fazlasıdır. İsis, Marduk, Zeus, Şiva ya da Mitras, Herkül, Eyüp, Köroğlu vb. ancak herhangi bir öykü kahramanı kadar psikomitolojinin ögesidir; ve bilinmelidir ki her insan kendi -yaşam- öyküsünün birincil (merkezî) kahramanı, başkalarının ya da ortak öykülerin ikincil kahramanları ya da figüranlarıdır. Ancak, ortak bilincin, doğa ve ortak bilinçdışı (8-10, 16) ile etkileşim içinde, binyılların insanlaşma serüveninden damıtarak aktardıklarını yansılayan mitler (klasik anlamıyla *mitler*), güncel bireysel ve ortak öykülerin anlaşılmasında, genişletilmesinde önemli ipuçları sunarlar.

Konumuzu oluşturan *psikiyatrik kavram olarak 'panik'* teriminin etimolojisi mitolojiyle içiçedir. Yunanca "*panikon*" ve "*panikos*" sözcükleri, 'Pan'a ait', 'Pan'dan gelen', 'Pan ile ilgili', 'Pan'ın neden olduğu' anlamlarını taşır. Sözü edilen Pan, Antik Yunan mitolojisinin Teke-Tanrı'sıdır. Pan, imgesel ve eylemsel olarak çok boyutlu, derinlikli bir figürdür.

'Panik'in isim babası Tanrı-Pan'ın öyküsü, yaşamlarının içinden panik yaşantısı geçenlerin öyküsünü anlamada yardımcı olacaktır (1, 2, 4, 14, 17).

---

\*PSIKEART dergisinin "*kaygıbunaltıanksiyete*" konulu sayısında yayınlanmıştır; Sayı:31: 22-31.

## PAN 'IN ÖYKÜSÜ :

Teke-Tanrı Pan, merkezî Peloponez'in dağlık / yabanıl Arkadya coğrafyasında doğmuştur. Anayurdunda *Yüce-Pan* olarak Zeus'a eşdeğer saygı görürdü. Kültünün M.Ö. V-VI. yüzyıl gibi geç dönemlerde şehirlerde, özellikle Atina'da yerleşmesi, kadim görkemini kaybetmesi ve Olimpos tanrılarının yanında görece ikincil bir konuma gerilemesiyle birliktedir. Görkemini azalmasına rağmen ileri dönemlerde sembol yükünün zenginleştiğini görürüz. Çarpıcı edebi ve plastik tasvirleri de daha çok bu geç dönemlere aittir. Roma mitolojisindeki '*Faunus*' Yunan Pan'ın kılık değiştirmiş halidir (1, 2, 3, 5, 11, 12, 18):

Pan, çobanların, balıkçıların, avcılarının ve hayvan sürülerinin hâmi ilâhıdır. Gövdesi bel üstünde insan, bel altında teke şekillidir. Erken dönemlerin genç Pan'ı insan postürüne rağmen keçi başlıydı. İleri dönemlerde, kültü tüm Elen dünyasına hatta öte coğrafyalara yayılmış olan Pan ise, keçi boynuzu, sivri kulakları ve keçi sakalı dışında insan yüzüne sahiptir. Bazen kurnaz-muzip ve ayartıcı, bazen kızgın-öfkeli, bazen hüznü-yakarır izlenim bırakan çirkin yüzü kırıksıklıklarla doludur. Kıvrımlı boynuzları, kıllı vücudu, kuyruğu, kaba teke bacakları, çift toynaklı ayakları ile görünümü çarpıcıdır. Kısa boyludur; *toprağa yakındır*. Resim, kabartma ve heykellerinde çoğunlukla Olimpos tanrılarında ve perilerden küçük, insanlardan büyük temsil edilir.

Teke-Tanrı, insanlardan ve *şehirlerden uzak* yaşar: Mekânı kırsal'dır; yerleşik değil, gezgindir. Su, orman, dağ perileriyle zaman geçirmesi ve eğleşmesi vâkiyse de yalnızlığı baskındır. Kent yaşamıyla ilgilenmese de, Pan'a saygıyla yaklaşan şehir kültürleri vardır. Ancak sunakları, insan eliyle inşa edilmiş tapınlardan çok mağaralardadır.

Pan dağ keçisinin tüm özelliklerini taşır: Pis kokuludur; çeviktir, hızlıdır, iyi bir tırmanıcıdır. Mağara ve çalılıkların kuytusunda gizlenir; dağ ve yaylaları, pınarları, ormanların serin gölgesini sever. Sıcak öğle saatleri istirahat zamanıdır; uykusunda rahatsız edilmeyi hoş karşılamaz. Hayvan sürülerini kollar, beslenme, çiftleşme ve üremelerini düzenler. Öyle ki, çobanlar hayvanlarının semirmemesi, yeterince süt ve et vermemesinin sorumluluğunu Pan'a yüklerler, hem onu uyararak üzerine düşeni yapmasını sağlamak, hem cezalandırmak için heykellerini kamçırlar. Pan yaban ya da evcil zayıf / muhtaç hayvanları korur, avcılarını aşırı / açgözlü avlanmalarını önler ve cezalandırır; bu yönüyle doğal dengenin gözeticisidir (7).

Pan kurbanıyla özdeştir: Keçi-Tanrı kendisine yine keçi, tercihen teke adanmasını ister.

Nesebi hakkında farklı rivayetler mevcuttur: Uranos, Kronos, Zeus, Hermes, Apollo, Odiseus, Penelope'nin tâlipler gürûhu, bir çoban ve hatta her yerde olan ama görülmeyen ayrışmamış madde niteliğiyle Eter, Pan'ın babası olarak anılırlar. Hillman, bu karışıklığın özgün olmayan, kendiliğinden doğuma işaret ettiğini, yani Pan'ın babasının herkes olabileceğini, dolayısıyla bu konuda ayırımın önemli olmadığını söyler (14). Ancak oğul Pan'ın niteliklerine en yakışan baba adayı, kendisi de çobanların koruyucusu olan aracı-haberci tanrı Hermes'tir. Pan'ın yarı-teke olarak dünyaya gelmesinin nedeninin, Hermes'in teke cismine bürünerek çiftleşmesi olduğundan bahsedilir. Pan'ın anne tarafı da karanlıktadır: İnsan (Penelope gibi), peri (Kalisto gibi) ya da bir keçiden doğmuş olduğu söylentileri vardır.

Oldukça geç döneme (M. Ö. 7-6. yy) ait Homerik İlâhiler'de öyküsü şöyle anlatılır [<http://www.theoi.com/Text/HomericHymns3.html#19>]: Pan, tanruların habercisi, tüccarların ve hırsızların hâmisî, oyunbaz-hilebaz kurnaz tanrı Hermes ile dağ ve orman perilerinden Dryope ya da Oeneis'in çocuğudur. Pan çok çirkindir. Annesi / sütannesî, doğumdan sonra yüzünü görünce dehşete düşer ve bebeği fırlatıp atar. Baba Hermes oğlunu tavşan / keçi postuna sararak (gizleyerek?) kaptığı gibi tanrılar katına, Olimpos'a çıkarır. Küçük Pan –ki, doğduğunda erişkin boy ve yapısındadır, neşeli kahkahalarıyla gürültücü bir çocuktur-, çirkin olduğu kadar sevimlidir. Dionisos başta olmak üzere tanruların tümünü eğlendirir. 'Pan' ismini almasının nedeni olarak *bütün* tanruları hoşnut etmesi gösterilir.

'Pan' Yunanca, '*bütün*' demektir: Bu bütünlük, bir doğa tanrısı olması nedeniyle, *doğanın bütünü*, hatta *evrenin / varoluşun bütünü* anlamlarında da yorumlanmıştır. Pek mantıklı bir çıkarsama değilse de, 'yanlış'ın genel kabul görmüş olmasının yanısıra, kelimeye apayrı ve yüklü bir anlam kazandırması da önemlidir: "*Galât-ı meşhûr; lugât-ı fasihten evlâdır*". Her ne kadar yanlış etimolojik çıkarsamaların neticesi de olsa, antik mitografların Pan'a, 'bütün, tüm, hep' anlamlarını yakıştırmaları, dönemin düşünce sistematolojisi ve dünya görüşünün yansımasıdır. Pan teriminin Arkadya yerel kullanımındaki 'kırsal' (pastoral / rustik) karşılığı olarak açıklanması, Teke-Tanrı'nın özellikleri dikkate alındığında daha anlamlı geliyor. "Paon", besleyici, yetiştirici anlamlarıyla Pan'ın 'doğanın çobanı' niteliğini karşılar.

Erken antikitenin yalnız Pan'ı, M.Ö. IV. Yüzyıldan itibaren artık Dionisos'un maiyetine katılır. Dionisos'un esriklik içeren kargaşaları ve çıldırtıcı etkisi, Pan'ın eylemlerine çok benzer. Pan

Apollo'nun kehanet hocası, Dionisos'un flüt öğretmenidir; Artemis'e av köpeklerini o hediye etmiştir. Zeus'un kardeşi olduğu rivayeti vardır. Baba adayları arasında Uranos'un olması, esasında, tüm Olimpos tanrılarında eski olduğunu düşündürmektedir.

Pan'ın aşırı cinsel istekliliği ve gücü onun en temel özelliğidir: Erkeklik organı sıkça ereksiyon halinde tasvir edilir. Ancak çirkinliği ve kabalığı yüzünden, cinsel eş olarak tercih edilmez. Çiftleşmesi hep zorlama ya da hile gerektirir. Doymayan şehveti ve tükenmeyen eril gücüyle dağ, orman ve su perilerinin, çobanların ve hayvanların, kadın-erkek ayırt etmeden her rastladığının peşinden koşmak, bazen tecavüz etmek Pan'ın doğasıdır. Tecavüz Yunan panteonunda Pan'a özgü bir eylem değildir, ama Pan'ın karakteristiğidir. Bazen reddedilir ya da kurbanını elinden kaçıtır ve frustre olur. Pan'ın cinsel birleşmeleri, birliktelikler doğurmaz. Pan'dan kaçmak uğruna 'kendinden vazgeçen' periler vardır: Peri Pitis, selâmeti, çam ağacına dönüşmekte bulur. Teke-Tanrı'nın elinden kurtulamayacağını anlayan su perisi Sirinks, su kenarında sazlara dönüşür. Rüzgârla oluşan buğulu ses Pan'ı cezbeder. Kamışları kesip birbirine ilâştirerek oluşturduğu müzik âleti artık onun ayrılmaz eşlikçisi olan pan-flüttür (= sirinks). Arzusuyla, arzu nesnesinin bir-ve-aynı'lığını vurgulamasının yanısıra, reddedici arzu nesnesinden zorunlu vazgeçmenin inkârına olduğu kadar çâr-nâ-çâr kabullenilmesine de işaret eden bu sembolik *otokastrasyon*'un acısı, müzik üzerinden süblimasyonla yatıştırılmaya çalışılmaktadır.

Pan asla dürüst / güvenilir ve sevecen / romantik bir sevgili değildir: Ay Tanrıçası Selene'yi çirkinliğini örten bir hileyle kandırır. Peri Eko'ya yönelik tutkusu, haset duygusuyla biçimlenir. Müzik yeteneğini kışkırdığı ve güzelliğine kapıldığı periyi elde edemeyen Teke-Tanrı öfkeye kapılır; çobanları çılgınlığa sürükler. Hepsi birden vahşi köpekler gibi genç kızları parçalarlar; hâlâ şarkı mırıldanan parçalarını etrafa dağıtırlar.

Pan ve perilerin ilişkisi derinliğinde farklı boyutlara işaret eder: Agresör-kurban ikilisinden hareketle, Pan, perilerin şahsında potansiyelden olguya, soyuttan somuta çıkmaya direnen 'nazlı' doğal öğeleri dölleyen zorlayıcı tanrısallıktır: Ruhun cinselliğe ve -potansiyelden reele geçmenin indüklediği- ölüme direnen parçalarını zorla açığa çıkarmaktadır. Davetkâr ama 'uçucu-kaçıcı' perilerde, ruhun bâkir(e) / steril, soyut alanları, bedende ifade bulmasından uzak tutulan fantezileri, Pan'ın tecavüzüyle somut'a çarparlar; dolayısıyla kendilerini çâr-nâ-çâr göstermek zorunda kalırlar (14).

Pan'ın zorba cinselliğinde agresif bir öge mevcuttur, ancak eylemi kompulsivite belirler. Ekstaz ve fertilitate imgesi olarak virilitesi, matriarkal sistemin, yani doğanın hizmetindedir. Ana-Tanrıça'nın dinsel buyruğu olan çoğalma ve ayrışmamanın kompulsif uygulayıcısıdır. Pan, cinsel partner bulamadığında mastürbasyona başvurur. Temel ve ilk(s)el cinsel eylem sıfatıyla mastürbasyonda, birey fantezisiyle kendi içinde kapalı bir bütündür: Anlam eylemin kendisindedir. Doğa (üretkenlik) ya da toplum (kurumsallık) veya partneri (bağlanma) için değil, kendi için bir cinsel aktivite söz konusudur. Yalnızlık içinde bir oyun, -uyarılma ve gevşeme döngüsünde de- kompulsif eylemlilik yanı vardır.

Pan, periler için sadece bir zorba ve aceleci âşık değildir; aynı zamanda onların refakatçisi ve rehberidir. Danslarına müziğiyle, neşesiyle katılır. Pan'a adanan pek çok sunak aynı zamanda perilere de tahsis edilmiştir. Pan ve perileri bir ve aynıdırlar; karşıtların birlikteliği, bütünün birliğidir. Doğanın kaba sertliği, ürkütücülüğü Pan'da, çekiciliği, büyüleyici ve uyumlu güzelliği, cilveli-nazlı ve zarif perilerde beden bulur. Müzik kompulsiyonu yumuşatır ve dönüştürür. Tecavüz yerini dans ve şarkıya bırakır. Panik salan *non-organize* gürültü, huzur ve neşe veren müzikte *organize* olur. Dansın uyumlu ve kaygısız birlik ve beraberliği, panikteki kargaşanın tam tersidir. Pan'ın kendisi de sakinleşmiştir. Pan'ın perilerle ilişkisindeki yapıcılık, sair zamanlarda da etkili olur. “*Ruh paniklerse, Pan sakinleştirir*” (14): “Altın Eşek”te (Apuleius) Pan'ın, Psişe'nin -Eros'la girdiği aşk çıkmazında- intiharını engellemek için söyledikleri, 'pan-ik' impulsiviteden çok uzak, görmüş geçirmiş bir doğa bilgesinin *empatik ve akli-başında* öğütleridir [<http://www.gutenberg.org/files/1666/1666-h/1666-h.htm>].

## **PANİK versus PANOLEPSİ :**

Antik Yunan kaynakları, Tanrı Pan'ı, beklenmedik bir anda ortaya çıkan, açıklanamayan yoğun korku ve bunaltı atakları ile ilintilendirirler. Kimi yazarlar, Pan'ı, 'Bilin(e)mez'in tanrısı kabul eder, nedeni açıklanmayan her şeyin, her olayın ona atfedilmesi gerektiğini söyler (1-3, 5, 11-15, 18):

Yunanlılar paniği öncelikle askerlik ve savaş bağlantısı içinde vurgulamışlardır. Çoğunlukla

gece vakti orduyu beklenmedik bir anda etkisine alan, gürültü, gerginlik ve kargaşayla büyüyen korku olarak tanımladıkları paniğin etkisiyle kurban bazı ürkütücü sanılara kapılır. Kaçma refleksi tetiklenir, ancak çoğunlukla donakalınır. Pan'in savaş tarihine girdiği olayları (Maraton, Delfi) incelersek, paniğin kimi zaman çarpışmayı olanaksızlaştırdığını, kimi zaman da çarpışma sonrası yenik düşmüş düşmanı daha da bunalttığını görürüz.

Askerliğin, *kendi-öteki* (dost-düşman) ayrımının çok net, düşmanla araya çekilen setin en yüksek olması istenen bir kurguyu içerdiğini düşünürsek, savaş ortamının nasıl bir gerilim oluşturduğunu göz önüne getirebiliriz. Tahrip edilmesi gereken öteki ile ayrışma ne kadar aşırıysa, kargaşa da o kadar yakındır. Aşırı gerilim kırılmaya mahkûmdur. Paranoid savunma ve panik birbirine değerler. 'Kötü ve değersiz olan'ı ('*gölge*'yi; 8-10) dışarıda tutan paranoid sistemin tehdit edilmesi panik doğurur: Dışarısı içeri sızmaya başlamıştır.

Bilincin filogenetik serüveninde Pan'ın aktif tarafgirliğinin ve 'eski'yi panikleterek bozucu katkısının rolü dikkat çekicidir. 'Eski'ye ait bir tanrı olmasına rağmen dönüşümü kabullenir: Hâkimiyetin *anacıl* yerden, *babacıl* göğe el değiştirmesi sürecinde (16) bir ara aşama olan Olimpos'a geçişte Pan'ın da ismi anılır. Köken ve yapı olarak yeryüzüne ve büyük olasılıkla titanlara daha yakın olan Pan, sütkardeşi Zeus'la ittifakı tercih eder ve titanlara karşı tanrıların yanında yer alır. Titanları, deniz kabuğuyla çıkardığı sesle panikleterek kaçıtır, yenilmelerine neden olur.

Antikçağ yazarları, paniğin gürültülü kargaşasıyla, Pan'a özgü törenler arasındaki benzerliğin altını çizerler: Bu törenlerde Teke-Tanrı'ya sessizce yakarılmaz; Pan müzikle ve çığlıklarla kutsanır, çünkü o gürültüyü seven bir tanrıdır. Paniğin gece karşılığı olarak kâbuslara da Pan'ın değişik görünümünün neden olduğu, antikitenin inançlarındandır. Pan mani ve epilepsi tanrısı olarak da bilinir. Bu iki durumda panik farkındalığı yoktur; akılcı tavırla açıklanamayan, kontroldışı bir 'tutulma' söz konusudur.

Teke-Tanrı rahatsız edilmeyi, hele ki öğle sıcaklığında daldığı uykusundan uyandırılma küstahlığını hoş karşılamaz. Av peşinde koşmaktan ya da aşırı cinsel aktiviteden yorgun düştüğünde, öğle saatlerinde dinlenmeye çekilir. Bu zamanlarda çok sinirli ve huysuzdur. Bu nedenle, öğle saatleri çok sessizdir, yaprak kımıldamaz, tüm canlıların dinlenme zamanıdır;

çobanların kaval çalması yasaktır. Pan'ı, bu *gürültü-ve-hareket tanrısı* 'nı ögle uykusundan uyandırmak, onu kışkırtmak, sukûneti ve hareketsizliği bozmaya davet etmek demektir. Pan öfkelenirse, sürünün koruyucusu olan çobanı hayvanların can düşmanına, kurda çevirir, ya da sürü bir anda etobur yabancı hayvanlar kadar saldırganlaşabilir. Tiz çılgılığı ya da deniz kabuğuna üflemesi kendini-bilmez kulakları hiç beklemedikleri, bekleseler bile hazır olmadıkları bir dehşete sürükler.

*Pan, panikte tanınmayı, bilinmeyi reddeder*; onunla iletişim kurulamaz. Sahiplenme durumunda ise kendini tanıtır ve kimliğini açığa vurur. Panik, bir ilişki kopukluğudur. *'Teolepsi'* olarak tanımlanan, bir tanrı tarafından alıkonulma, kaçırılma şeklinde gelişen, tutulma / sahip olunma ise, karşıt bir duruma işaret eder. Paniğin aksine, *teolepsi* 'tutacağı' bireylere yönelir ve birdenbire, kontrol edilemeyen bir güçle, tanrıyla yakınlaşmak, hatta özdeşim olarak tanımlanır. *Mistik* yaşantı tam da budur: Aşkın olan *kutsal* içkinleşir ve kendisi dışında her şeyi yok eder. Doğa mistisizminin en güzel örneklerinden Orfik İlahilerde, Pan neredeyse her şeydir (= 'pan'): "Boynuzlu gerçek Zeus, evrenin hâkimi, iyinin ve kötünün (panik terörün) sahibi, dört elementin (toprak, su, hava, ateş) efendisi" olarak betimlenir. Pan kültüründe, Pan'a direnilmez; bilinçli denetim ve ayrışımından vazgeçilir. Pan'a teslim olunur, onun, ruhu ve bedeni ele geçirmesine izin verilir; Pan ile özdeşleşilir (1, 7, 11, 12, 18):

Panolepsi'de *Pan* 'laşmak, Teke-Tanrı'nın bilinçle kavranamayan eylemliliğine kendini bırakmak, panik yaşantısını sonlandırır. Teoleptik işgal ve sürüklenmelerde benlik erimiştir. Sınırların kaybolduğu ayrışmamış bütünde korku da gereksizdir, zira korunacak bir şey, *benlik* yoktur, korkulacak / dışlanacak *öteki* yoktur. Zira panik, 'ayrışmış bütünlük-birlik' bilinçliliğinin vazgeçilmezliğini referans alır. Bu kurguya tutunmaktan, teoleptik zora direnmekten vazgeçmek korku ve bunaltıyı gereksiz kılar; ancak bilinçli (şehirli) düzen için çok daha tehlikeli olabilecek yıkıcı çıldırmanın, sürüklenmenin içine sokar. Pan'ın sahip olduğu "*panolept*" onu tutan tanrıyla aynı tutum içine girer. Sahiplenilme, Pan 'a bağlı olarak, kendini değişik biçimlerde gösterir; temelinde kaotik kahkahaların, abartılı davranışların ve aşırı cinsel aktivitenin eşlik ettiği çılgın bir esrimedir. Pan'ın onuruna yapılan kutlamalarda herkes güler, zaten Pan da sürekli kahkaha atar; gülüşü, tanrılar arasında ve bayramlarda sevinç, zevk ve bereket demektir. Ama bu gülüş ait olduğu bağlamdan soyutlandığında, saçma, nedensiz, hatta endişe verici olur. Epileptik ve konversif nöbetler, manik eksitasyonlar, panolepsi'nin patolojiye vuran görüngüleridir. Bu şekliyle panolepsi, pek çok kültürde, bazı bedensel ve ruhsal hastalıkların açıklanmasında başvurulan, kötü ruh ve şeytan tutulmalarının,



cin çarpmalarının prototipidir.

\* \* \*

Panik ataklar kaygının kabardığı yerde patlar. Panik Bozukluğuna dâcâr olanların sıkıntısı, yalnızca kaygının kabardığı ve patladığı nokta ataklar değildir. Bu kişilerin ilk panik ataktan sonra yeni bir atağın gergin bekleyişi içinde huzursuzlukları bilinir. Üzerinde çok durulmayan, ilk panik atak öncesinde de bir eşik-altı gerginliğin mevcûdiyetidir (4, 14, 17). Bu kişiler dışarıya (ve kendilerine) karşı, sorunsuz bir yaşam sürdürdükleri izlenimi sunsalar da, yaşadıklarını derinliğine hissetmeden, kaçamak geçiştiren insanlardır. Bastıkları zemine ağırlıklarını vermekten ve attıkları adımları hisset(tir)mekten endişe ederler. Gürültülerini duymaktan korkar gibidirler; tıpkı antik Yunan'da Arkadya kırsalında ürkek dolaşan avcılar, çobanlar, ama daha da çok, bildik duvarlarının dışına çıkmış, kırsal'a yolu düşmüş kentliler gibi. Kırsal ve Pan, şehir ve şehirliler için, bir tür "gölge"dir (1, 8-10). Pan'ın dünyası sürekli eşikaltı panik (ve eşikaltı cinsel uyarılmışlık) halindedir (14). Kabarma ve patlama, her ân ve hâlde mevcut olan gerginlikte içkindir.

## PANİĞİN ÖZNESİ ve NESNESİ OLARAK PAN :

*başkalarınca terkedilmiş başkalarından uzakta  
geride yaralı bir hayvan gibi yatan anılar  
ilk özlerin açığa vurulması*

*- PANN (Gülsele İnal*

2012)

Terk edilme, reddedilme, ihmal edilme, yetersiz ya da kalitesiz ebeveyn yaşantısı ve irili ufaklı travmatik stresörlere Panik Bozukluğu antesedanında rastlamak olasıdır. Bu kişilerin agresyonla sıkıntıları vardır. Güvensizlik ve yetersizlik duygularının, çaresizliğin tetiklediği, 'yetersiz' ilişki nesnelere yönelik kızgınlık ve öfke ifade edilememiştir, hatta



farkındalığından kaçınılmıştır: Zira öfkenin, ya ‘iyi’ nesnenin tahribini, ya da ‘kötü’ nesnenin rövanşını tetikleyeceği endişesi, değersizlik, kötülük / suçluluk, yalnızlık ve çaresizlik duygularını daha da derinleştiren bir kısır döngü oluşturur. Bu kısır döngü, yansıtma-içe alma döngüleriyle beslenir (4, 14, 17).

Paniğin yaratıcısı Pan’ın öyküsünde, ‘*panik etyopatogenezi*’ni çağrıştıran öğeler dikkati çeker: Pan yaşama bir örselenmeyle başlar. Annesinin korktuğu, hatta tiksindiği bir çocuktur Pan. Yaşamının en güçsüz, güven-destek ihtiyacının en vazgeçilmez olduğu aşamada, annesi tarafından terk edilmiştir; *olduğu haliyle* kabul edilmemiş, annenin var’layıcı / olumlayıcı ilgisinden mahrum kalmıştır. Doğa ile özdeşleştirilen bu ‘anacıl’ tanrının yaşama, periannesinin (soyut-incelmiş-elit doğa’nın) reddiyle başlamasındaki müthiş çelişki çarpıcıdır. Yaşadığı travma, onun çirkinliğinin onayıdır; yüzüne bakıl(a)mayacak kadar çirkindir (= ‘kötü’dür). Öykünün devamını narsisistik örselenmeye yanıt olarak takip edersek; çirkin ucûbe Pan’dan, tanrı Pan’a geçiş yapmış oluruz. Baba Hermes’in kalıtsal mirası, Pan’a, anneden gelen darbenin acısından esirgeyen bir ‘manik zafer hamlesi’ sunar. Hermes oğlunu Olimpos’a çıkarır; tanrılara takdim eder. Pan, Olimpos’a çıkan tek yarı-tanrıdır. Gürültülü neşesiyle tüm tanrıları eğlendirmesi ve isminin kökeni arasındaki bağlantıya yukarıda değinilmişti. Ancak Pan’ın çirkin görünüşünü ve annesinin red tutumundan kaynaklanması muhtemel kızgınlık / kırgınlık ve hüznünü göz önünde tutarsak, bu sevimli neşenin, öfkeye karşı tepki geliştirme, ve hatta acının inkârına karşılık geldiğini düşünebiliriz. Sevimliliğin doğrudan kazanımı ise, sevilme beklentisinin –orijinal nesne tarafından karşılanmasa da-, ikâme yanıt bulması ihtimalini açık tutmasıdır.

Pan’ın tanrılar katındaki eğlendiriciliği, onun –belki de ümid ettiği gibi- eşitlikli bir kabul görmesi için yeterli olmaz; naif bir alt-yaşam-biçimi’nin ‘saray soytarısı’ eğlendiriciliği olarak görülmüş gibidir. Görülür / gülünür ve geçilir; eşit muamele edilmez / sahiplenilmez. Zaten bir yarı-tanrı olan Pan, Olimpos sâkini olarak devam etmez yaşamına. Yeryüzünde, kırsal bölgelerde, -tapınaklarıyla (üst) Olimpos’un (alt) izdüşümü olan- şehirden uzakta, mağara ve çalılıklarda, yani olabildiğince gözün görmediği yerlerde yaşar. Bu özelliği onu Olimpos tanrılarının karşı (alt) kutbuna yerleştirir. Tanrılar için Pan hep ‘öteki’ kalır: Yeryüzü varlıkları için korkutucu öteki, Olimpos sâkinleri için eğlendirici öteki’dir. Yeryüzünde de, gökyüzünde de bütün reddedilişleri ‘çirkin / aşağı’ hayvan yanıyla ilintilidir. Bu yanı, hem insanlar / periler hem de tanrılar nezdinde ötekilik nedenidir. ‘Hayvan’ yanının aşırılıkla, ama sıkça hoyrat ve gergin ifadesi, baskın yaşadığı kimlik ve neden olduğu frustrasyonlarla ilgili

sıkıntısını, ve bu sıkıntının farkındalığından dışavurumla kaçıyor olduğunu düşündürmektedir.

Pan yalnız yaşar. Birliktelikleri süreklilik ve güvenirlilik içermez. Çiftleşir ama çift olamaz. Ayırmamış, ilişkiye değil eyleme odaklanan dürtüsel cinselliğini özellikle periler üzerinde zor ya da hileyle uygulamaya çalışan Pan, bu eylemlerinin bazısında başarılı olacak, ancak “kabul-edilme”nin doyumuna ve huzuruna ulaşamayacaktır. Perilerle, zorba âşık niteliğiyle ilişki kurmaya çalışması, annesinin de bir peri olduğu düşünülürse –agresif ögelerin ötesinde- anlamlı ama umarsız bir kabul yakarısı içerir. Umarsızdır, zira partnerini *özne olarak görmemiş*, arzusuyla işgal etmiş, dolayısıyla tahrip etmiş olmaktadır. Arzusunun doyumunu, arzu nesnesini kaybetmesi olacaktır.

Annesiyle ilişkisinde tek bir edimi vardır: Reddedilme, yok-sayıma. Perileri kendi varoluş biçimi ve isteklerinde yok sayan, onları görmeden (*onların kendisini nasıl gördüğünü görmeden*) kendi tatminine odaklanan Pan, hem annesini, hem de Pan-bebeği, kabul-red geriliminde tekrarlamaktadır. ‘Çirkin’, ‘değersiz’ ve ‘kötü’yü Pan’ın şahsında yok sayan (yok eden) agresör peri-anne ve bu tanımlamaları içselleştirmek zorunda kalan kurban Pan-bebek bir ve aynı kişidir. Yansıtma ve içe-almalar eylemde bütünleşir.

Panik için de benzer bir kurgulama mümkündür. Pan, görünmesinin annesinde yarattığı dehşeti, kendi terkedilmişliğinin dehşetiyle birlikte yaşamıştır. Tekrardan görünmesi, karşısındakinin dehşetiyle birlikte, kendi dehşetini de canlandıracaktır. Varlığının görünmeden saldırdığı tedirginlik, kendisini uyandırmaya, cahil aymazlığıyla çirkin tanrıyı ortaya çıkması için davet etmeye kalkışacaklara uyarı niteliğini taşır. Dikkatsizler ve saygısızlar, bu eşik-altı tedirginlikten fazlasını yaşayacaklardır. Panik yalnızca panikleynenin başına gelen bir şey değildir; panikletenin de lânetidir. Paniği yaşatan Pan, kendi paniğini ‘panik’ eyleminde yaşıyor olmaktadır: Çaresizliği / yapayalnızlığı, aynen karşısındakinde tekrarlanmakta, korkunçluğu-çirkinliği de bir kez daha onaylanmış olmaktadır: Kısır döngü, habire aynı yörüngede dönmek demektir.

## **PARÇALANMIŞLIĞIN ve UYUMSUZLUĞUN ARKETİPİ:**

*böyle sabit böyle parçalı  
karanlığın geometrik hayvanları*

Biogenetik olarak tanrı ve insan / peri kırması, fizik yapıda insan-hayvan bileşiği, yaşam alanı olarak kırsalda, ne tam yaban, ne şehirli yerleşimiyle, kaosun kozmosa dokunduğu yerde, bazen çıldirtıcı ve kaçirtıcı, bazen yatıştırıcı ve ayartıcı müziğiyle Pan hep aradadır. Tam-tanrı değildir, tam-insan değildir, tam-hayvan değildir; ama hepsi de kendinde mevcuttur. ‘Pan’ın bütünsülüğü esasında parça-bölüktür; sentetik sonuçlar doğurmaktan ziyade, parçaların geçici dominansıya uçlara savrulur.

Düzen, açıklık, nedensellik ve tahmin edilebilirlik bilincin kurgusudur. Asl’olan belirsizlik ve kaostur, birlik / teklik değil, çokluk’tur. Her şeyi kavranılabilecek / kullanılabilecek şekilde kategorize eden bilinç, kurgusal desteklerinden uzaklaştığında ve entegratif gücünü yitirdiğinde, o her şeyi saran Bilinmez’e çarpar. Bilinmez ürpertir. ‘Sofia’ya kendini açmayan, ‘tekne’ye teslim olmayan Bilinmez, ‘kutsal’ dediğimiz şeydir. R. Otto’nun, huşu uyandıran bu ‘Kendibaşına-ve-Aşkın-Öteki-olarak-Bilinmez’ için önerdiği ‘Numinosum’ terimi, C.G. Jung’un kullanımıyla Analitik Psikoloji’nin temel kavramlarından biri haline gelmiştir (8-10, 14).

Numinosum ile karşılaşmaya verilen tipik tepki ancak şaşkınlık, saygı, vecd ve/veya dehşet olabilir. C.G. Jung, ruhsal içerikleri, kendi-başına varoluş birimleri, özerk güç ve çekim kaynakları olarak tasarlamış ve bunları dış gerçeklikle ilişki içinde oluşmuş numinos tasarımlar niteliğiyle “*arketip*” olarak tanımlamıştır. Arketipler, ortak bilinçdışının dışlaştırılmış ve kişiselleştirilmiş yapı taşlarıdır. Ruhun *ktonik* yanını, yani doğaya, toprağa, maddesel dünyaya gömülü kısmını oluştururlar. Beynin maddesel yapılanmasının psikik karşılıklarıdır.:

*“Zihnimizin biçimlenmesine yardım etmiş ve ana ruhsal koşullarımızı saptamış belirli bir dünyada yaşadığımız için, ... (d)oğuştan getirdiğimiz yapımızın sınırları içinde kalmak zorundayız. Bu nedenle, tüm benliğimiz ve düşüncelerimizle bu dünyaya bağlıyız.” (Jung 2001: 304)*

Arketipler ve işlevleri tarih öncesi irrasyonel psikolojiye aittirler; hem filogenetik, hem de

ontogenetik olarak içinden çıktığımız bilinç-öncesi derinliklerin izlerini taşırlar. Bilinçli benlikten bağımsız, kendi-başına ruhsal varlıklardır ve kontrol edilemezler. Bilin(e)mezlikleri ('numinosum') ve sarsıcılıklarıyla ('tremendosum') bütünüyle anlaşılabilir / kavranamazlar, ve dahî etkilerinden kaçınılamaz. Bir nesneye yansıtıl(a)mıyor, aşk, hayranlık, korku, nefret gibi yoğun duygularla *dışarıda* yaşantılan(a)mıyorlarsa, yani dışlaştırıl(a)mıyorlarsa, o özneyi kapar / tutar, kendilerini özdeşim ve canlandırmaya zorlarlar. Arketiple özdeşim her zaman, ciddi psikopatoloji demektir. Antik mitografların "*teolepsi*" (Pan özelinde '*panolepsi*') dedikleri, numinos (-'a) tutulma budur.

\* \* \*

'Boynuzlu Tanrı' (11) vurgusuyla benzerlerini hemen tüm kültür ve coğrafyalarda ayırt edebildiğimiz, 'eril' doğa tanrısı Pan, C.G. Jung'un tanımladığı 'a r k e t i p' tarifine bütünüyle uyar:

'Doğa tanrısı' vurgusu, Pan'ın temsil ettiği şekliyle 'eril'in, henüz 'dişil'in hüküm ve işlev alanında olduğuna işaret eder (16). Doğal-hayvansı ya da ilâhi-aşkın güç, fertilité, ay / güneş, yaşam enerjisi, dişil reseptivite / eril agresivite-intrusivite, kutsallık-tanrısallık gibi çokdeğerli ve karmaşık / bütünleşik anlamlarla yüklü 'boynuz' sembolizmi burada ayrıntılı ele alınmasa da, tüm bu kavramların Pan'da doğrudan ya da dolaylı vücut bulduğunu söyleyebiliriz. Pan yüksek ihtimalle bir ktonik, çok-eski-dönem-tanrısının devamıdır; Ana-Tanrıça'nın eril hizmetkârlarından birinin ardılıdır. Doğa mistisizmi düşünce ve uygulamalarını en rahat üstlenebilecek bir figürdür. Merivale, Stoacıların felsefi yorumlarında, Pan'ı evrenin sembolü gibi gören panteizm metoformuna yerleştirdiğini, Teke-Tanrının şahsında maddeyi ve ruhu birleştirdiğini vurgular. Orfik kült ise geleneksel somut animizmle, soyut panteistik kavramları Pan'da birleştirir ve mistik bir dinsel inancın taşıyıcısı olarak kutsar (1, 11-14). Kırsal doğa'nın hâmi tanrısı Pan'ın hüküm yeri, şehir surlarının, dolayısıyla medeniyetin ('medine' = *ar*. şehir) dışındadır. Şehir, bir merkez çevresinde toplanmış, iç örgütlenmesini yüksek *madde, enerji ve bilgi* kullanımıyla ayakta tutma çabasında olan, kendine ait hissetmediği, ya da değersiz veya tehlikeli bulduklarını duvarların ardında / dışarıda tutmayı, kendi bekası için zorunlu gören 'canlı' bir organizmadır. Bu tanımlama, bireysel ve ortak bilinçdışının 'uygunsuz' (yani, tehlikeli / çirkin / kötü ...) öğelerini savunma düzenekleriyle dışarıda tutmayı, birlik ve bütünlüğü için gerekli ve zorunlu bulan benliği tarif ediyor gibidir:

‘Şehir-duvar-kırsal’ mecazını, ‘benlik - (*narsisistik / paranoid*) savunma - bilinçdışı’ üçlemesine uyarladığımızda, Pan arketipini, (*dışarıdaki-*) *doğa arketipi* olarak ayırt edebiliriz. İnsan da nihayetinde biyolojisiyle doğadır ve Pan’ı tanır; hatırlamasa da hisseder. İnsan doğasının, cinsellik ve dürtüsellik başta olmak üzere ‘hayvansı aşırılıkları’, ‘şehrin (insan kültürünün / sosyal bireyin) birlik-bütünlüğü’ için dışarıda tutulmak zorundadır. Bu yarma (splitting), yansıtma ve inkâr ile de olur, bastırma ve eşlik eden diğer nörotik savunmalarla da. Pan şehrin, bilinçdışı ise benlik-bilinci’nin dışında kalmıştır. Pan dışarıdadır, ve tahmin edilemeyecek, kontrol edilemeyecek kadar ‘doğa ve tanrı’dır. Ancak Pan’ın şehri tehdit eden gücü, şehre katkı olarak da okunabilir: Şehir Pan sayesinde vardır; onu dış(arı)laştırmak, şehri mümkün kılar ve bir merkezdüzen etrafında devamlılığını sağlar. Pan’ı dışarıda tutan, şehri ‘birlik ve bütünlük’ içinde tutar.

Panikte de, panolepside de, Pan bilinç için hep ‘numinos öteki’dir. Panikte, bilinç arketipin varlığını hisseder ve korunmaya çalışır. Bilinçdışı içerikler tam şekillenmeden, yani arketip kendini göstermeden, savunma düzeneklerinin zorlanması paniğin tetiğini çeker. Panolepside arketip tüm görkem ve şiddetiyle belirir; bilinç lağvolur, kendini arketipin sürüklemesine teslim eder.

Analitik Psikoloji kavramlarından “gölge”, Pan’ı bağlamı içinde anlamada başvurabileceğimiz bir diğer terimdir. Gölge, “*seçilmiş bilinçlilikle başa çıkamadıkları için yaşam sürecinde kendilerini ifade etmelerine izin verilmeyen ve bu nedenle, bilinçdışında karşıtlık yaratmaya çalışan ve oldukça bağımsız bir ‘hizip’ oluşturan tüm bireysel ve ortak ruhsal öğeler*”i içerir(Jung 2001: 19). Bu bağlamda Pan, doğayı, artık referans olarak almayı reddetmiş, kendini mutlak (birincil ve özerk) Ruh’ta soyutlamış zihnin zıddı, dolayısıyla da bu zihnin seçtiği ve kullandığı bilinçle özdeşim içindeki benliğin gölgesi gibidir. Psikomitolojik terimlerle tekrarlırsak, Olimpos’un yeryüzündeki gölgesidir. Her gölge gibi karanlıktır ve bilincin tedirgin aydınlığını tehdit eder. Hillman, Pan’ın öğle saatlerinde uyuduğuna ve uyandırılmasına çok öfkelendiğine dikkat çeker: Öğle saatlerinde güneş tam tepededir ve gölge yoktur; farklı bir ifadeyle, nesne ile gölgesi bir ve aynıdır (14). Yani gölgenin nesnesini (bilinci) ele geçirme olasılığı (güçlü-güvenli benlik-bilinci için, *vice versa*), dolayısıyla panolepsi tehlikesi büyüktür. Panik bu bağlamda, iyi niyetli bir uyarıdır.

\* \* \*

Pan'ın, doğa tanrısı olmasından çok daha önemli bir özelliği vardır: Parça-bölük bir varlık olması. Farklılıkların kaynaştığı / bütünleştiği bir melez değildir Pan: Bir ucûbedir; birbiriyle bütünleş(e)memiş, üst üste yapıştırılmış yamalar gibi işlev gören hayvan-insan-tanrı karışımıdır. Sıkıntısının nedeni bu uzlaşmaz çokluktur. Parçalar birbirinin farkındadır ve yabancıdır.

*Pan*'ın yanısıra Sfenks, Kentor, Minotor, Şahmeran (~ *Kimera*) gibi, farklı parçaların yamalanmış biraradalığıyla oluşmuş monströz kimerik varlıklar, yabancılaştırıcılıklarıyla Bilinmeyen'in sonsuzluğuna, kaotikliğine, kendi-başınalığına, çeşitliliğine, doğrudanlığına, kaba gerçekçiliğine ve kavranamazlığına işaret ederler. Amalgamı oluşturan parçalar birbirini destekler, eksiklerini kapatır, zenginleştirir ve uyumlu bir bütünleşme sağlayabilirler. Ancak parçaların çatışması, çatışma olmasa bile uyumsuzluğunun yaşatacağı şey, gerginlik ve huzursuzluk olacaktır (6). İç uyumsuzluk, dışarıda da belirsizlik ve korku yaratır: Hangi parçanın ne zaman ve nasıl etken olacağı, iç çatışmada hangi parçanın baskın çıkacağına bağlıdır; tahmin edilemez. Pan'ın dürtüsel hayvansılığı (doğa'nın kaba yanı), diğer parçaların reddettiği, ya da yakınlaşmaktan kaçındığı, velâkin baskın olan parçasıdır. Bütünleşmesi ona ancak –ilk(sel) ilişkisinde- annesinden hediye olarak gelebilirdi. 'Kötü' parçanın entegre edilmesi fırsatı, annesinin onu '*kendi gözünde*' bütünleştirmek ve kabul etmekten kaçınmasıyla, yaşamının en başında yitirilmiştir.

Ne temsil ettiği varsayılan doğada, ne de bir yarısıyla ilintili olduğu panteonda Pan'a benzer bir varlık vardır. Pan, hayvan-tanrı amalgamı bir *kimera* olarak farklı beden (ve zihin) yapılarını bir arada sergilemektedir. Her ne kadar bir spektrum üzerinde iççelik arzetseler de bu üç canlı formu, 1) *hayvansılık*, 2) (taşıyıcı zihin yapısı olarak) *insan-lık* ve 3) *tanrısallık*, kategorik ayrımlar gösterirler. Hayvan bütünüyle madde ve doğa ('*id*') iken, (göksel) tanrı kendini madde ve doğadan soyutlamış, aşkınlaşmış, hükümranlılığını kurmuştur ('*süperego*'). İnsan, her iki tarafa da ait olan parçalarını, yeni bir tanımlamayla bir ara-formda ('*ego*') bütünleştirme gayretindedir. Pan bu üç varoluş formunu taşımasına rağmen, birinden diğerine geçişleri sürtüşmesiz değildir; ekseriyetle en alt (regresif) varoluş düzeneğinin, yani hayvansılığının (doğanın) ağırlığının hükmündedir. Birbirbiriyle uyuşmayan, 'insan'-bilinçliliğine sığdırılamayan parçaların şiddetinden mağdurdur. Parçaların ve uyumsuzluklarının farkındalığını, *impulsif-kompulsif* eyleme-vurumlarla örtmeye çalışır.

İnsan-lık bir ara form gibi gözükse de, temel / taşıyıcı yapılanmayı oluşturur. İnsan (benlik),

özellikle yarma ('splitting') ve yansıtma düzeneklerini kullanarak, kendini diğer iki uç varoluş biçimine göre sınırlama ve her iki uçtan da istilâya uğramama çabasıdır. Ancak her iki alana doğru da yayılım meylindedir. Bu yayılım elbette ki güven(-lik)le ilişkilidir. Dünyayı altıyla-üstüyle bildik, kendimizi her ân ve hâlde güçlü ve güvende hissettiğimizde, yani maddeden ruha, doğadan tanrıya kesintisiz ve uyumlu bir bütün-lük kurguladığımızda, ve bu zanna kendimizi kaptırdığımızda, Pan uyuşmaz çokluğuyla, parça-bölük yapısıyla ortaya çıkar. Doğa-Tin kutupsallığında, insanda kendini hissettiren varoluş gerilimini sergiler. Bu bağlamda Pan, birlik-bütünsellik duyum / duygu ve düşüncesinin mutlaklığının gölgesidir. Sürtünmesiz, çatışmasız, uyumlu birlik-bütünsellik kavramının bir yanılısına olduğunu ilân eder. Parça-bölük bir *bütün* olan Pan'ın isminin 'yanlış' yorumla, "bütün" anlamına gelen 'pan'a dayandırılması, rasyonalist zihnin ironisidir. Görünümüyle de, eylemleriyle de yabancılaştırıcı olan Pan, sarsarak uyandırır: Klinik bir tablonun (panik) gürültüsüyle, 'bütünleşme'nin –uyuşur ya da uyuşmaz- ancak çoğullukla mümkün olacağına, dengeli ve hep-âhenkli bir birlikteliğin utopik yanına işaret eder. Bu çoğulluk hep bir gerginlik taşıyacaktır.

## PAN'IN ÖLÜMÜ :

Pan öldüğü *bilinen* tek helenik tanrıdır. Plutark, M.S. ilk yüzyılın başlarında Paksi adası civarında seyreden bir geminin dümencisinin, adadan "Yüce Pan öldü" haberini veren bir ses duyduğunu nakleder. Gemici bu haberi, kendisinden talep edildiği gibi, Palodes kıyısında duyurduğunda, adadan çığlık ve haykırışlar gelir (13). Plutark'ın naklettiği öykünün İsa'nın çarmıha geriliş zamanına denk geldiği tahmin edilmektedir. Bedenselliğiyle ızdırap çeken, ebedî ruhsallık ve göklerin krallığı için –doğaya mahkûm- bedeninden vazgeçen İnsan-Tanrı, doğanın ve bedenselliğin tüm aşırılıklarını yaşayan Hayvan-Tanrı'yı ve onun temsil ettiği doğanın özerkliğini lağvetmiştir. *Bedenselliğini öldüren Tanrı-İsa, Tanrı-Pan'ın ölüm nedenidir*. Sürülerin hayvansı, kösnül ve kaba çobanı, yerini 'doğaya sırt dönmüş ruh'ların çobanı İsa'ya terk etmek zorunda kalır.

Ancak Pan kaybolmaz, dönüşür: İyiye karşıt ve düşman, kötünün temsilcisi Şeytan'ın gerek görünümü, gerekse özellikleri Pan'dan çok şeyler almıştır. Ortaçağ geleneğinde Şeytan sık sık hayvan suretine, bürünür, en çok da keçi olur; bedeni kılla kaplı, kimi zaman boynuzlu ve/veya çift toynaklı olarak betimlenir. Bu benzerliğin kökeninde, Şeytan'ın Hristiyanlığın



diğer pagan tanrılarla birlikte reddettiği ve özellikle de vahşı doğa ve cinsel taşkınlıkla ilişkileri yüzünden korku duyulan ktonik bereket tanrılarıyla ilişkisi yatmaktadır. Cinsel tutku ve kutsanan bedensellik, akılı iğfal eder ve aşırılığa meyleder; Hristiyan asketizmi (ve ‘eril’ ruh) için çok tehlikelidir. Doğadan ayırışma serüveni içinde dürtüsel doğanın aykırı yanlarının yok sayılması ve bastırılması ile, bir tür dürtüsellik-cinsellik-taşkınlık tanrısı olan Pan’ın, kötülük ilkesi içine yerleştirilmesi birbirini destekleyen hamlelerdir (1, 2, 15).

Yeni çoban İsa’dır. Pan’ın ölümü, doğanın numinositesinin de inkârıdır. Ölü Pan, ölü maddedir (14). Pan’ın ölümüyle doğa bağımsız yaratıcılığını yitirmiştir; artık Pan’ın – başınabuyruk- arketipsel kişiliğinde temsil edilmemektedir: Dağ, ırmak, ağaç ... olarak ayırıştırılmış ve nesneleştirilmiş, animistik özneliğinden çıkarılmıştır. Doğa dini olarak pagan inançların Hristiyanlıkta aşılması, doğanın ve Pan kültürünün lâğvedilmesiyle birlikte olmak zorundadır. Pan şeytana, peri cadıya, kehanet büyüye dönüşür ve lânetlenir. Zira ‘göksel’ insan, doğanın bittiği yerde başlar.

\* \* \*

*Ama Pan ölmedi, yaşıyor:* Tüm numinositesiyle, dış(arı)laştırılmış olanın geri dönüşünde, kendini dayatan dürtü patolojilerinde, kâbus ve bunaltılarda yaşıyor. ‘Bilinmez’ ve ‘kargaşa’yla her karşılaştığımızda, -zihnin teskin edici telkinleri yetmiyor-, Pan’ın çığlığıyla ürperiyoruz.

#### **KAYNAKLAR :**

- 1-Bonnefoy Y (Ed.): Mitolojiler Sözlüğü. Dost Kitabevi, Ankara 2000
- 2- Borgeaud P: Pan “L. Jones (Ed.) Encyclopedia of religion” kitabında. 2. Baskı: 6957-9658. Thomson Gale, MI 2005
- 3- Chevalier J, Gheerbrant A: Dictionary of Symbols. Penguin, London 1996
- 4-Gabbard GO: Psychodynamic Psychiatry in Clinical Practice. American Psychiatric

Publications, Washington DC 2005

5-Graves R: The Greek Myths. Penguin, Harmondsworth 1974

6-Grotstein JS: 'Internal objects' or 'chimerical monsters'? the demonic 'third forms' of the internal world. *Analytical Psychology* 42: 47-80. 1997

7-Hughes JD: Pan: Environmental Ethics in Classical Polytheism. "E.G. Hargrove (Ed.): Religion and Environmental Crisis" kitabında: 7-24. University of Georgia Press, Athens and London. 1986

8-Jung CG: Seelenprobleme der Gegenwart. Rascher & Cie., Zürich 1931

9-Jung CG: Bewusstes und Unbewusstes. Fischer, Frankfurt a.M. 1957

10-Jung CG: Anılar, Düşler, Düşünceler. ["*Erinnerungen, Traeume, Gedanken von C.G. Jung*", (Ed.: A. Jaffé), 1961]. Can, İstanbul 2001

11-Lee KG: The Horned God: A Historical Survey of its Iconography in the West. Diss. / Faculty of the California Institute of Integral Studies, San Francisco 1994

12-Merivale P: Pan the Goat-God: His Myth in Modern Times. Harvard UP, Cambridge 1969

13-Plutarch: Morals: Theosophical Essays / Çev.: C.W. King [1908], <http://www.sacred-texts.com/cla/plu/pte/index.htm> 07.12.2013

14-Roscher WH, Hillman J: Pan and the Nightmare. Spring, Zürich 1972

15-Russell JB: Şeytan. Antikiteden İlk Hıristiyanlığa Kötülük Tasarımları. Kabalcı, İstanbul 1999

16-Saydam MB: Deli Dumrul'un Bilinci. "Türk-İslam Ruhu"Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi. 3. Baskı. Metis, İstanbul 2013

17-Shear MK, Cooper AM, Klerman GL, Busch FN, Shapiro Th: A psychodynamic model of panic disorder. *Am J Psychiatry* 150: 859-866. 1993

18-Theoi Greek Mythology: Pan: Greek God of Shepherds & Flocks; Mythology; Pictures: <http://www.theoi.com/Georgikos/Pan.html> 04.12.2013